



## Hacıkebir Höyük'te (Kütahya) Jeoarkeolojik Araştırmaların İlk Sonuçları Preliminary Results of Geoarcheological Studies in Hacıkebir Höyük (Kütahya, Turkey)

Erkan FİDAN \*, Levent UNCU\*\*, Ebubekir KARAKOCA \*\*\*

### Öz

2017 yılında başlayan *Eskişehir ve Kütahya İlleri Tarih Öncesi Dönem Yüze Araştırması (EKAR)*, yeni teknolojiler ve teknikler kullanarak bölgedeki tarih öncesi dönemlere ilişkin sorunları ve kronolojik boşlukları doldurabilecek büyük yerleşmeler üzerinde yoğun yüze araştırması (*intensive survey*) yapmayı hedeflemektedir. Buradaki amaç, bölgenin en önemli tarih öncesi dönem yerleşmelerinde modern yöntemlerle yeni belgeleme çalışmaları yaparak, ileride buralarda kazı yapmak isteyen arkeoloğlara önemli bir bilgi paketinin bırakılmasıdır. Bu makale ile söz konusu amaç ve hedefler doğrultusunda Kütahya'da yer alan Hacıkebir Höyük'te gerçekleştirilen araştırmaların ilk sonuçlarına değinilmektedir.

**Anahtar sözcükler:** Kütahya, Arkeoloji, Jjoarkeoloji, Delgi-sondaj, Radyokarbon tarihlendirme.

### Abstract

By using new technology and techniques, *Project of Prehistoric Research in Eskişehir and Kütahya Provinces (EKAR)* aims to do an intensive survey in the region to reveal problems about Prehistoric periods and fill chronological gap. The purpose is to make new documentation with modern methods in the most important prehistoric settlements of the region, and to leave an important information package to archaeologists who want to excavate in the future. This article presents the first results of the researches carried out in Hacıkebir Höyük in Kütahya in line with these objectives.

**Keywords:** Kütahya, Archaeology, Geoarchaeology, Drilling, Radiocarbon dating.

\* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, erkan.fidan@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6777-927X

\*\* Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, levent.uncu@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3908-1157

\*\*\* Arş. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ebubekir.karakoca@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6454-2082

## Giriş

Kütahya tarihöncesi arkeolojisi açısından oldukça zengin bir potansiyele sahip olmasına rağmen sistematik araştırmalar sadece son 30 yıllık bir süreci kapsar. Az sayıdaki arkeolojik araştırmaların başında, Turan Efe tarafından 1988-1995 yılları arasında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları gelmektedir. Bu araştırmalarda Kütahya'da Paleolitik Dönem'den Demir Çağı'na kadar olan süreçte onlarca yerleşim yeri belgelenmiştir (Efe 1990; 1995a; 1995b; 1996, 1997). Bölgedeki araştırmaların bir diğerini Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından 1980'li yılların sonunda başlanan, daha sonra ise 1990'lı yılların başında Afyon Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü tarafından yürütülen Seyitömer Höyük kazıları oluşturur. Bu höyükte uzun bir aradan sonra daha kapsamlı kazı çalışmaları, 2006-2015 yılları arasında Nejat Bilgen (2015) başkanlığındaki bir ekip tarafından yapılmıştır. Ayrıca Kütahya'da MÖ 2. Binyıl'ın ilk yarsına tarihlenen bir mezarlık olan Ağızören, 2000 yılında Metin Türktüzün (2002) tarafından kazılmıştır. Kütahya'nın dip tarihini ortaya çıkaran Paleolitik Dönem araştırmaları ise 2000'li yıllarda Berkay Dinçer (2014) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölgede son yıllardaki diğer iki önemli tarihöncesi dönem yerleşmeleri ise Kütahya Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında kazılmıştır. Bunlardan ilki 2009 yılında başlayan ve Metin Türktüzün başkanlığında sürdürülen Çiledir Höyük kazılarıdır (Türktüzün vd. 2016). Diğer önemli bir kazı ise 2014-2016 yılları arasında yine Kütahya Müze Müdürlüğü tarafından yapılmış olan Kureyşler Barajı Kurtarma Kazıları kapsamındaki Höyüktepe'dir (Türktüzün ve Ünan, 2015).

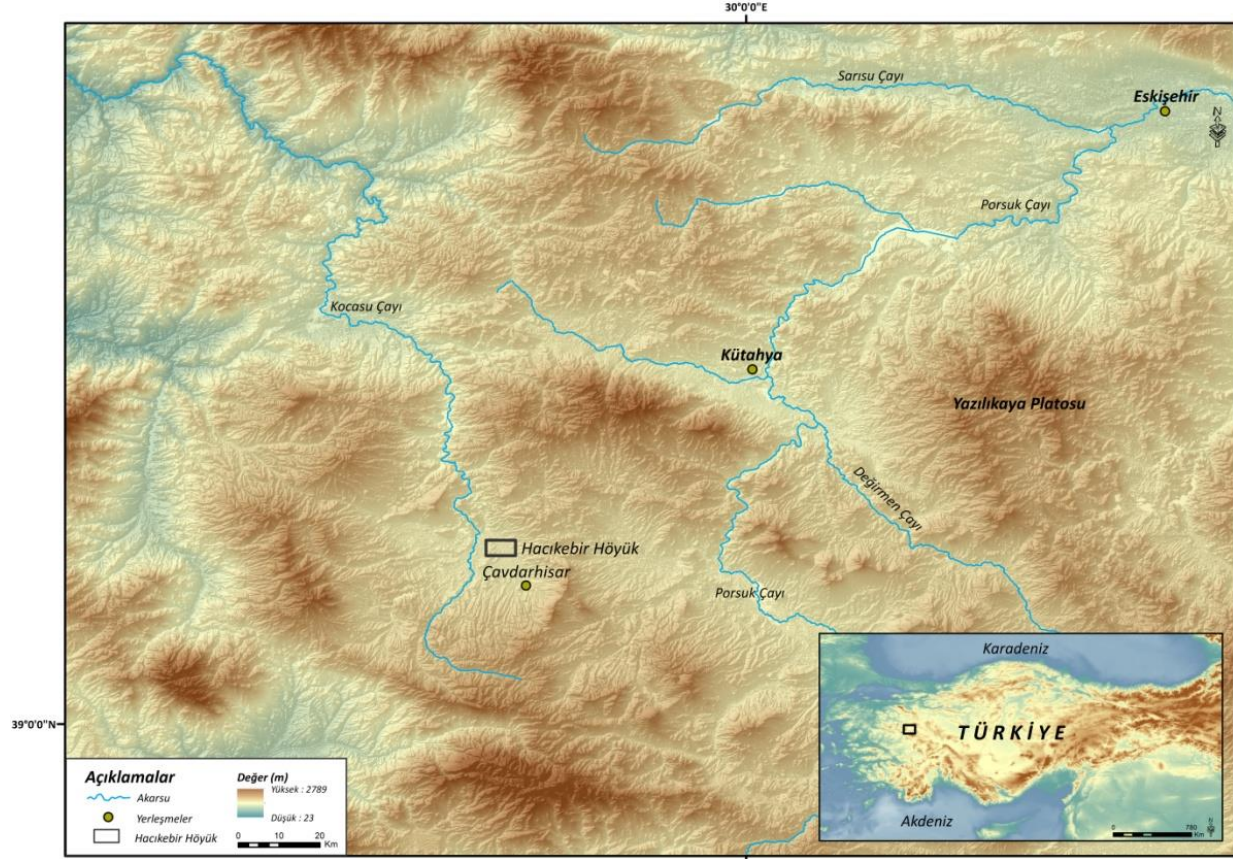
Kütahya Bölgesi'nde Tarih Öncesi Dönemlere ilişkin arkeolojik araştırmalar 1990'lerden sonra önem kazanmaya başlamış olmasına rağmen arkeolojik yerleşmelerin çevresel özelliklerini anlamaya yönelik olan jeoarkeolojik araştırmalar çok yetersizdir. Bu çalışmalardan sadece Kureyşler Kazılarında jeoarkeolojik araştırmalar yapılmıştır (Ocakoğlu, 2019).

2017 yılında başlayan Eskişehir ve Kütahya İlleri Tarih Öncesi Dönem Yüzey Araştırması (EKAR) kapsamında bölgede önemli görülen bazı Tunç Çağı höyükleri çevresinde arkeolojik araştırmalar yanında, jeoarkeolojik çalışmalar da gerçekleştirilmiştir (Fidan baskıda, Fidan v.d. baskıda). Bu makale ile Hacıkebir Höyük'te yapılan yüzey araştırmalarının ve özellikle bu araştırmalardan elde edilen jeoarkeolojik verilerin ön sonuçları sunulmaktadır.

## Araştırma Alanı ve İklimsel Yapı

Araştırmanın gerçekleştirildiği Hacıkebir Höyük, Çavdarhisar ilçe merkezinin 5 km kuzeydoğusunda, Hacıkebir mahallesinin hemen batısında yer almaktadır (Şekil 1). Höyüğün doğusunda Bara Çayı, batısında ise Karayar Çayı geçmektedir. Yerleşme, 450 x 350 m boyutlarında ve 10 ile 9 m arasında değişen yüksekliklere sahip 3 koniden oluşmaktadır. Konilerin birleşim noktalarında küçük boşluklar vardır. Tavşanlı Höyük'ten sonra boyut olarak Kütahya'daki en büyük Tunç Çağı yerleşmesi olan Hacıkebir Höyük, 16 hektarlık bir alana yayılmaktadır. Höyük, Çavdarhisar ovası ile Altıntaş ovası arasında tarıma oldukça verimli bir alanda yer almaktadır<sup>1</sup>. Hacıkebir Höyük'ün yaklaşık 15 km doğusunda yer alan Kureyşler ve çevresinde yapılan çevresel ve klimatolojik araştırmalar sayesinde bölgedeki iklimde MÖ 3. Binyıl'ın başıyla birlikte düzleşme olduğu bilinmekte, ancak İlk Tunç Çağı'nın (İTÇ) sonunda MÖ 2200'lerde şiddetli bir kuraklık yaşandığı anlaşılmaktadır (Ocakoğlu, 2019). 4.2 ka olayı ile ilişkilendirilen bu iklimsel değişimin aslında yakın bölgelerde yapılan diğer çalışmalardan MÖ 2500-2400'ler de başladığı anlaşılmaktadır (Türkeş ve Erlat, 2005; Ülgen v.d., 2012). MÖ 2. Binyıl'ın başında Orta Tunç Çağı'nda ise bölgede iklim koşullarının tekrar normale döndüğü, Son Tunç Çağı'nda ise (STÇ) iklimsel dalgalanmaların olduğu anlaşılmaktadır (Ocakoğlu, 2019).

<sup>1</sup> Çalışmaları destekleyen Türk Tarih Kurumu ve Luwian Studies Vakfı'na teşekkür ederiz. Ayrıca çalışmalar 2020-01.BŞEÜ.04-01 proje numarası ile Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.



Şekil 1. Hacıbekir Höyük'ün yeri ve sınırlarını gösteren harita.

## Bulgular

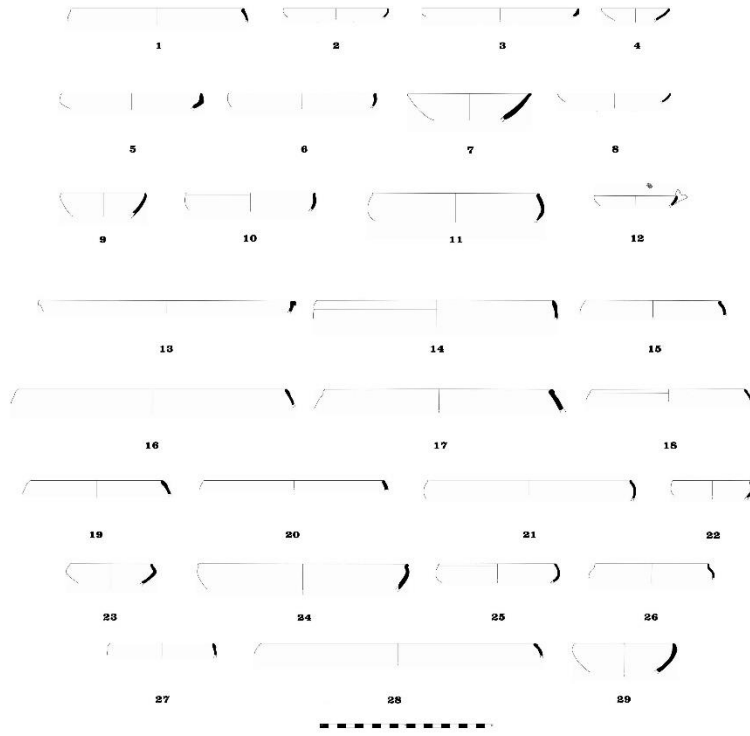
### Arkeolojik Araştırmalar

Höyükte arkeolojik çalışmalar, konilere göre şekillenmiş, her koni ayrı olarak değerlendirilmiştir.

**Güneydoğu Koni:** Höyüğün en küçük konisi olan Güneydoğu koni 11 m yüksekliğinde ve 200x180 m ebadındadır (Foto 1). Koninin doğu yamacını beton su kanalı ve kuzey yamacısını ise kuzeydoğu koni sınırlamaktadır. Kuzey koni gibi bu konide de malzeme yoğunluğu MÖ 2. Binyılı işaret etmektedir. Burada da OTÇ ve STÇ malzemesi çok baskın bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bu koni üzerinde, İTÇ sonu ve OTÇ'nin erken safhalarından bildiğimiz kırmızı astarlı mal (*Red Slipped Ware*) ve kırmızı astarlı açkılı mal (*Red Coated Ware*) görülmektedir (Çizim 1, Foto 2).



Foto 1. Hacıbekir Höyük kuzey ve güneydoğu konisinin doğudan görünümü.



Çizim 1. İTÇ sonu ve OTÇ başına ait çanak çömlek formları



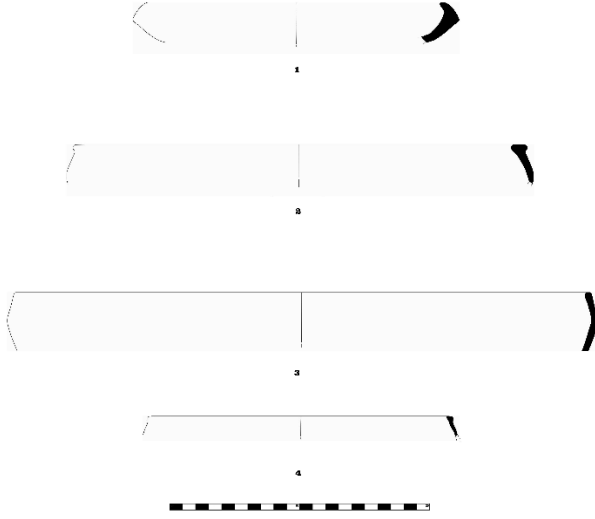
Foto 2. İTÇ sonu ve OTÇ başına ait Kırmızı ve gri astarlı canak çömlek parçaları

*Güneybatı Koni:* 9 m yüksekliğinde ve 300x190 m boyutlarında olan koni kuzeydoğu koninin hemen güneyin yer almaktadır (Foto 3). Koninin kuzey yamacını kuzeydoğu koni, batı yamacını tarla yolu ve doğu yamacını ise güneydoğu koni sınırlamaktadır. Bu konide toplanan malzemenin neredeyse tamamı İTÇ'ye aittir. Burada İTÇ I ve İTÇ II malzemesinin yanında çok az İTÇ III malzemesi de ele geçmiştir. Koninin kuzey ve doğu yamaçlarında çok az sayıda OTÇ ve STÇ ile Roma Dönemi'ne ait keramik parçaları bulunmuştur. Ayrıca koninin batı kesiminde sınırlı sayıda Doğu Roma keramiği de gözlemlenmiştir.

*Kuzey Koni:* Alanın kuzeyini kapsayan koni 10 m yüksekliğinde, 280 x 180 m boyutlarındadır (Foto 1). Koninin kuzey yamacından Hacıkebir mahallesi iç yolu geçmekte ve batısında ise arazi yolu bulunmaktadır. Koninin kuzey yamacında Roma Dönemi malzemesi yoğunlaşmaktadır. Köylüler, bu kesimde çok sayıda sikke görüldüğü bilgisini vermişlerdir. Koninin kuzey kesimi dışında kalan alandan ise MÖ 2. Binyıl'a ait malzeme toplanmıştır. Çok sayıda OTÇ'nin karakteristik formu olan şişkin dudaklı kase (*Bead-Rim*) ve STÇ'nin tipik formu olan dış bükey omurgalı kase formu parçaları ele geçmiştir (çizim 2, Foto 4). Ayrıca çok az olmak kaydıyla İTÇ II'ye ait çanak çömlek parçaları da bulunmuştur.



Foto 3. Hacıkebir Höyük güneybatı konisinin batıdan görünümü.



Çizim 2. Kuzey koni STÇ çanak çömlek formları



Foto 4. Kuzey Koni STÇ çanak çömlek parçaları

### Jeoarkeolojik Araştırmalar

Hacıbekir Höyük çevresinde yapılan jeoarkeolojik çalışmaların amacı, höyük ve yakın çevresinde zaman içerisinde meydana gelen çevresel değişimlerle yerleşme tabakaları arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, höyüğün hemen batısında akmakta olan Bara (Kocası) Çayı'nın alüvyal dolgularından höyüğün doğusuna doğru uzanan bir hat boyunca toplam üç adet (HCK 1, HCK 2, HCK 3) delgi-sondaj yapılmıştır (Şekil 2-3). Bunlardan HCK 1 ve HCK 3 nolu sondajlarda bugünkü yüzeyden 4 m. derine kadar inilirken, höyüğü oluşturan üç koninin bulunduğu çukur alandaki HCK 2 nolu sondajda 8 m. derine kadar inilmiş ve ana toprağa ulaşılmıştır.



Şekil 2. Hacıbekir Höyük'te yapılan delgi-sondaj noktalarının konumlarını gösteren harita



Şekil 3. Hacıkibir Höyük'te yer alan koniler ve sondaj noktaları

Delgi-sondajlar, çakmalı sistemle çalışan Atlas Copco marka (Cobra Pro Mk1-M20) bir sondaj makinası yardımıyla yüzeyden derine doğru, 5 ile 6 cm. çapında ve 110 cm. uzunluğunda yarı açık uçlu borular girilerek yapılmıştır. Çakılan boruların her bir metresi tek tek çıkartılarak boruyu dolduran sedimanların önce tane boyu ve renk gibi fiziksel özellikleri daha sonra ise içerdikleri diğer materyaller (keramik, pişmiş toprak, taş parçaları ile organik kalıntılar (yanmış odun parçaları ve bitki kalıntıları gibi) not edilmiştir. Belirgin değişimlerin gözlemlendiği yerlerden yaş tayini analizlerinde kullanılmak üzere yanmış ahşap parçalarından örnekler alınmıştır.

Hacıkibir Höyüğü'ndeki ilk delgi-sondaj (HCK 1), höyüğün Bara (Kocasu) Çayı'na bakan batı kesiminde yer almaktadır. Sondaj noktasının coğrafi koordinatları; 39° 22'11'' enlemi, 29° 64'96'' boylamı, deniz seviyesinden yüksekliği; 996 m, ova tabanından yüksekliği; 3 m., ve derinliği; 4 m.dir. Sondajın ilk 25 cm. lik bölümüne karşılık gelen sürüm katının hemen altındaki açık kahverengi, kil-silt boyutunda sedimanlardan oluşan ve az miktarda taş ve keramik parçası içeren birim, Bara Çayı'nın taşkın ovası sedimanlarına karşılık gelmektedir. Bu birimin üst kısmında açık kahve olan rengi, 70 cm.den itibaren koyulaşmakta ve içerdği kültürel materyal miktarında belirgin bir artış olmaktadır. 140-276 cm. ler arasında ise birimin içerisindeki kil miktarı artmakta ve sediman sertleşmektedir. Birimin içerisinde, 247-254 cm. ler arasında gözlenen taşlı ve çakıllı bölüm ise taşların düzenli konulması nedeniyle Bara Çayı'nın bir taşkın döneminden çok antropojenik (insan tarafından yapılmış) bir etkiye işaret etmektedir. 276-340 cm. ler arasında tekrar taşkın ovası sedimanlarından oluşan arkeolojik bakımdan steril bir birim bulunmaktadır. Bu birim, 340-352 cm arasındaki açık sarı renkli lehmlili siltten oluşan bir geçiş katıyla birlikte, yerini önce çakıllı, orta-kaba kumlu dere yatağı materyallerine, 370 cm.den itibaren ise çok iyi yıkanmış dere kumuna bırakmaktadır. Höyüğün bu kısmındaki eski bir dere yatağının varlığına işaret eden bu flüvyal birim, aynı zamanda höyüğün batı sınırını da belirlemektedir (Foto 5).



Foto 5. HCK1 numaralı sondaj boruları içerisinde yer alan sedimanlardan bir görünüm.

HCK1 nolu sondaja göre, höyüğün batı kesiminde, muhtemelen höyüğün kurulduğu dönemde eski bir dere yatağı (eski Bara Çayı) bulunmaktaydı. Bu derenin sık sık taşkınlar yapması nedeniyle höyüğün bu kısmının yerleşmeye uygun olmadığı, dere yatağının kaba materyalleri üzerine gelen ve derenin yatağının höyük alanından uzaklaştığını gösteren taşkın ovası sedimanlarının arkeolojik malzeme bakımından steril olmasıyla kanıtlanmaktadır. Höyüğün bu kesiminde yerleşme, 247-254 cm. arasında gözlenen antropojenik katla birlikte başlamıştır. Bugünkü yüzeyin 70 cm altına kadar izlenen bu kültür katı arkeolojik malzeme bakımından çok zengin değildir. Ancak, bu birim içerisinde 177-178 cm. den alınan yanmış bir odun kömürü parçasına yapılan C14 tarihlendirmesi, M.S. 1150-1225 cal. (Bizans Dönemi) yaş aralığını vermiştir. Bu durum, Hacıbekir Höyüğü'nün bu kesiminde Geç Bizans Dönemi (veya hemen öncesinde) bir yerleşmenin bulunduğunu göstermektedir. Söz konusu batı kesimde yüzeyde gözlemlenen sınırlı sayıdaki Bizans keramiği de bu durumu desteklemektedir.

Hacıbekir Höyüğündeki ikinci sondaj (HCK 2) ise höyüğü oluşturan üç koninin birleştiği yerin en çukur kısmındaki arkeolojik dolgunun kalınlığını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. HCK 2 nolu delgi-sondajın koordinatları (39° 22120 enlem, 29° 65060 boylam), deniz seviyesinden yüksekliği 1001 m., ova tabanından yüksekliği; 9 m., derinliği; 8 m.dir. Bu sondajda, sürüm katının (ilk 30 cm.) hemen altında az miktarda amorf çanak çömlek parçaları ve yanmış odun parçası içeren, açık kahverengi, killi-siltli bir birim bulunmaktadır. Bu birim, 157 cm. den itibaren yerini koyu kahverengi siltli materyallerden oluşan ve 686 cm. derinliğe kadar devam eden bir höyük dolgununa bırakılmaktadır. Bu dolgunun içerisinde de taş ve çanak çömlek parçalarının yanı sıra, kalın yanık katları (225-280, 370-380, 480-490 cm.ler arasında) tespit edilmiştir. Söz konusu dolgunun sona erdiği 686 cm. den itibaren ise 736 cm. ye kadar devam eden ve kum matriksli akarsu çakıllarından oluşan bir birim kesilmiştir. Bu çakıllar, Bara (Kocasu) Çayı'nın büyük bir taşkını sırasında buraya ulaşmış olmalıdır. 736-787 cm.ler arasında ise küçük boyutta, amorf çanak çömlek parçaları içeren bir kültür katı dikkat çekmektedir. Bu dolgunun sona erdiği 787 cm. den sondajın sonlandırıldığı 800 cm. ye kadar çok sert, steril killi bir birim kesilmiştir (Foto 6). Bu birim, höyüğün üzerine oturduğu ana toprağa karşılık gelmektedir.



Foto 6. HCK2 numaralı sondaj boruları içerisinde yer alan sedimanlardan bir görünüm

Hacıkebir Höyüğünü oluşturan üç koninin arasında, güneydoğu koniye daha yakın bir yerde yapılan bu sondaj, bu alanda da yaklaşık 8 m. kalınlıkta bir kültür dolgusu bulunduğunu göstermiştir. Bu dolgu, ana toprak üzerinde ilk yerleşimin deniz seviyesinden 993 metre yükseklikte ve muhtemelen MÖ 3. Binyıl başlarında (veya hemen öncesinde) kurulduğunu göstermektedir. Bu kültür dolgusunun üzerine gelen kum matriksli çakıllı sedimanlar, Bara Çayı'nın büyük bir taşkını (veya bir dizi taşkınları) nedeniyle bu kesimde yerleşimin terk edildiği anlaşılmaktadır. Taşkın depolarının hemen üzerinde bulunan kalın kültür dolgusu ise çok sayıda yanık katının varlığı ile dikkati çekmektedir. Bu yanık katlarının son ikisinden alınan yanmış odun parçalarına uygulanan C14 tarihlendirmelerine ait sonuçlar şöyledir:

- Yüzeyden 370-380 cm derinlik (Rakım: 999.5): MÖ 2000-1860 cal. (OTÇ başı)
- Yüzeyden 480-490 cm derinlik (Rakım: 998.4); MÖ 2150-1966 cal. (İTÇ sonu)

İTÇ'nin ikinci yarısında sondaj yapılan kesimde tekrar yerleşilen alanda, İTÇ'nin sonunda ve OTÇ'nin başında büyük yangın izleri gözlemlenmiştir. Sondan noktasının rakımının deniz seviyesinden yüksekliğinin 1002 m., güneydoğu koninin yüksekliğinin de 1004 m. olduğu düşünüldüğünde, bu konide 5 metrenin üzerinde MÖ 2. Binyıl dolgusu olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu koniden toplanan yoğun OTÇ ve STÇ malzemesi de bunu desteklenmektedir.

Höyüğün güneydoğusundaki su kanalının dışında yapılan HCK 3 nolu delgi-sondaj ise höyük ile bugünkü yerleşme (Hacıkebir Mahallesi) arasında yapılmıştır. HCK 3 nolu sondajın coğrafi koordinatları (39° 22'06'' enlemi, 29° 65'03'' boylamı), deniz seviyesinden yüksekliği 995 m., ova tabanından yüksekliği; 2 m., derinliği; 4 m.dir. Bu sondajda, sürüm katının (30 cm) hemen altında açık kahverengi, kil-silt boyutunda materyallerden oluşan tipik taşkın ovası sedimanları bulunmaktadır. Bu birim, 138 cm. de çok belirgin bir değişimle yerini silt çamurundan oluşan, homojen ve koyu gri renkli bataklık-göl depolarına bırakmaktadır. Birimin içerisinde yer yer arkeolojik materyaller ve taş parçalarının yanı sıra yanmış kamış ve odun kömürü kalıntılarına rastlanmaktadır. Bu durum, höyüğün kurulduğu dönemde, batısında bulunan dere yatağının aksine, doğusunda durgun bir su birikintisinin (ard bataklık veya sığ bir göl) varlığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Buradaki çamurların içerisinde bulunan taş ve amorf çanak çömlek parçaları ise yakın çevrede yerleşimin bulunduğu bir göstergesidir. Günümüzde drene edilmiş bulunan bu sahadaki eski gölün yerinde, höyüğün kuzeyinde Bara Çayı ile birleşen Karaçay olarak bilinen bir dere akmaktadır.

## Sonuç

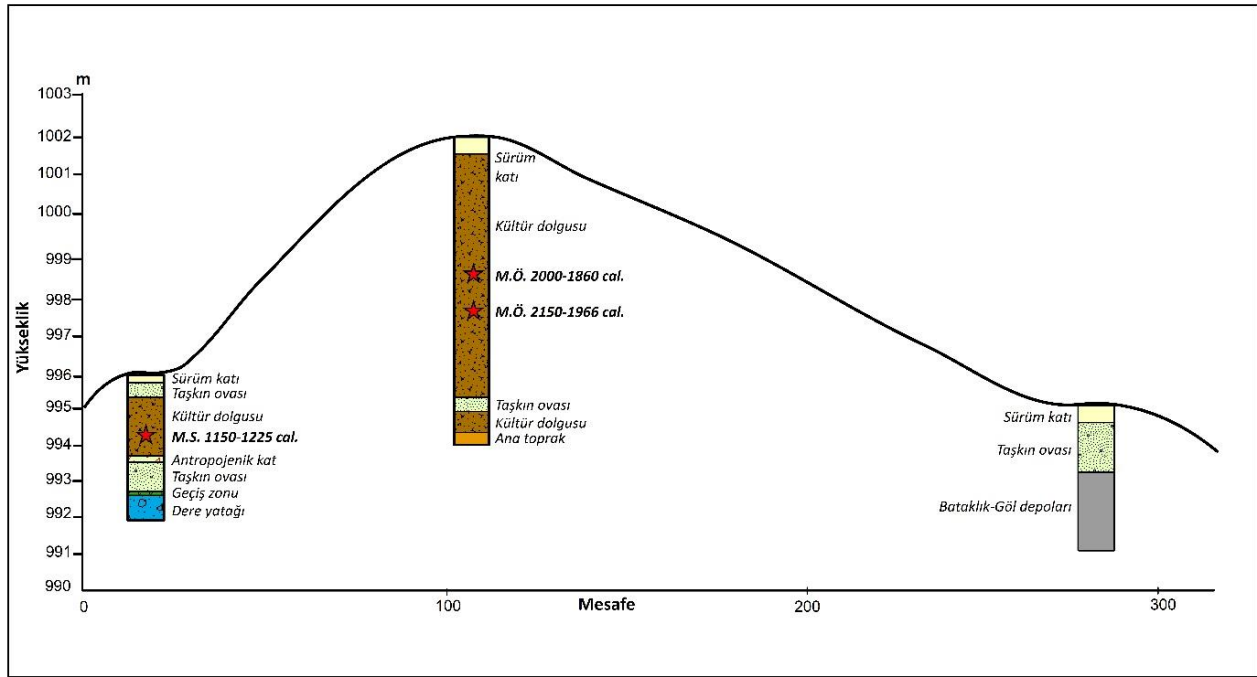
Eskişehir ve Kütahya İleri Tarih Öncesi Dönem Yüzey Araştırması (EKAR) kapsamında incelenen Hacıkebir Höyük'te yapılan araştırmalar, yüzey araştırmalarında arkeometrik yöntemlerin kullanılmasının önemini ortaya koymaktadır. Höyükte yapılan araştırmaların arkeolojik ve jeoarkeolojik sonuçlar beraber değerlendirildiğinde önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıca jeoarkeolojik delgi sondajlardan elde edilen mutlak tarihlleme verileri de çalışmaya değer katmıştır.

Jeoarkeolojik araştırmalarla höyüğün çevresel özellikleri hakkında önemli bilgiler elde edilmiştir. Günümüzde höyüğe ulaşmak, höyüğün bulunduğu alanın etrafındaki bataklık alanlar ve dereler sebebiyle oldukça güçtür. Yapılan çalışmalar, söz konusu arazinin tarihöncesi dönemlerde de oldukça sulak olduğunu göstermiştir. Zira höyüğün höyüğün hemen batısının eski bir dere yatağı, doğusunun ise bataklık-sığ bir göl ile sınırlandırılmış olduğu anlaşılmıştır.

Toplamda 16 hektarlık bir alana yayılan ve 3 ayrı koniden oluşan Hacıkebir Höyük'te ilk oluşan koni, güneydoğudakidir. Buradaki veriler, ana toprak üzerindeki ilk yerleşimin deniz seviyesinden 993 metre yükseklikte kurulduğunu göstermektedir. İTÇ'den daha erken bir malzemenin gözlenmediği Hacıkebir Höyük'teki ilk yerleşme, MÖ 3. Binyıl'ın başlarına tarihlenebilir. Ancak kısa süreli olan bu yerleşimin taşkınlar sebebiyle en azından delgi sondaj yapılan alanlarda ortadan kalktığı anlaşılmıştır. Muhtemelen söz konusu erken yerleşme, taşkınlara nispeten daha korunaklı olan kuzey ya da güney kesimde devam etmiş olmalıdır. Ancak bu alanda MÖ 3. Binyıl'ın ortalarında olasılıkla yerleşimin büyümesi sebebiyle tekrar yerleşilmiştir.



2 no.lu sondajdan alınan radyokarbon tarihleri oldukça önemlidir. Zira söz konusu tarihler MÖ 3. Binyıl sonu ile MÖ 2. Binyıl başını vermektedir. Bilindiği gibi MÖ 3. Binyıl'ın sonu Batı Anadolu'da önemli bir kırılma noktasıdır. İTÇ II sonrasında İTÇ III'e gelindiğinde yerleşim sayıları azalır, sadece bazı merkezi yerleşmelerin boyutları büyür. Nüfusun da azaldığı kabul edilir (Dedeoğlu, 2014). Kütahya Kureyşlerde yapılan çalışma söz konusu dönemde bölgede büyük bir kuraklığın olduğuna işaret etmekte ve bölgedeki höyüklerde bu dönemin neredeyse hiç temsil edilmediği bildirilmektedir (Ocakoğlu v.d. 2019). Bu bölgeye çok yakında olmasına rağmen lokal olarak oldukça sulak bir alanda yer alan Hacıbekir Höyük, bu kuraklıktan etkilenmemiş, aksine yerleşmenin daha da büyüdüğü anlaşılmıştır. Bu sebeplerle yerleşmenin MÖ 3. Binyıl sonunda bölgedeki merkez yerleşmelerden biri konumuna geldiğini düşünebiliriz. Hem yerleşmenin boyut olarak çevredeki en büyük höyüklerden bir tanesi olması hem de yüzey araştırmalarında diğer yerleşmelere nazaran İTÇ III çanak çömleğinin daha yoğun ele geçirilmesi de bu çıkarımlarımızı destekleyen diğer unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Delgi sondaj verileri ve radyokarbon sonuçları sondaj yapılan kesimde, yaklaşık olarak MÖ 2100 ile MÖ 1900 yılları arasındaki dönemde 1 m.den daha fazla bir dolgunun olduğunu göstermektedir (Şekil 4). Koni ve çevresinde gözlemlenen arkeolojik malzeme dikkate alındığında bu alanda Tunç Çağlarının ikinci yarısına kadar yerleşilmiş olmalıdır. Söz konusu bu konide İTÇ malzemesi dışında MÖ 2. Binyıl'ın başlarına ait yoğun çanak çömlek vardır. Özellikle MÖ 2. Binyılın ortalarında da yerleşilmeye devam edilen bu alan, MÖ 2. Binyılın ikinci yarısından itibaren kuzeye kaymış gibi görünmektedir. Özellikle bu dönemde koniler arasındaki yer değiştirmenin sebebini anlamak için daha fazla sondaj ya da kazıya ihtiyaç vardır. Ancak yapılan sondajlarda bu dönem tabakalarında çok fazla yangın katına rastlanması, yerleşmenin zaman zaman yangınlar sonucunda hasara uğradığı sonucunu getirmektedir. Alan içerisindeki kaymalar, bu yangınların tahribatıyla ilgili olabilir. Yüzey araştırmasıyla toplanan malzemenin Kuzey koni yüzeyden toplanan malzeme yoğunluğuna bakıldığında STÇ yerleşmesi ile ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu konide ele geçirilen Roma Dönemi çanak çömleğine dayanarak, söz konusu STÇ yerleşmesinin üzerinde bir Roma Dönemi yerleşmesi olduğu düşünülmektedir.



Şekil 4. Hacıbekir Höyük çevresindeki delgi-sondajlar sonucunda elde edilen sediman çizimleri.

Jeoarkeolojik delgi sondajlardan elde edilen diğer önemli bir sonuç ise geç dönemlerde dere yatağının insanlar tarafından kurutulduğu ya da değiştirildiğinin anlaşılması olmuştur. Tunç Çağları'nda dere taşkınlarından dolayı yerleşmeye müsait olmayan söz konusu dere yatağı ve üzerindeki taşkın ovası sedimanlarının yer aldığı batı tarafta antropojenik etki sonrasında bir yerleşme kurulduğu anlaşılmıştır. Yerleşim seviyesindeki radyo karbon tarihi MS 1150-1225 aralığını vermiştir. Dolayısıyla söz konusu yerleşme, Geç Bizans Dönemi'ne işaret etmektedir (Şekil 4).

Sonuç olarak, İç Batı Anadolu için önemli bir Tunç Çağı yerleşmesi olduğu anlaşılan Hacikebir Höyük'te yapılan arkeolojik ve jeoarkeolojik araştırmalar, yerleşmenin çevresel özellikleri hakkında bilgi vermekle kalmamış, höyüğün stratigrafisi açısından da önemli sonuçlara ulaşmamızı sağlamıştır. Böylelikle ileride bu çevrede araştırma ya da kazı yapacak bilim insanlarına bir bilgi paketi bırakılmıştır.

## Kaynakça

- Bilgen, N. (2015). *Sevittömer Höyük 1*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul.
- Dedeoğlu, F. (2014) Yukarı Menderes Havzası bölgesel yerleşim analizi: Erken Tunç Çağı'nda sosyo-ekonomik örgütlenmedeki değişim ve dönüşüm süreçleri, Ö. Çevik ve B. Erdoğu (Yay. haz.), *Tematik Arkeoloji Serisi 1—Yerleşim Sistemleri ve Mekân Analizi* içinde (s. 19-42). İstanbul: Ege Yayınları.
- Dinçer, B. (2014). The Paleolithic of Kocasu Basin (Nw Anatolia). *Arkeolojide Bölgesel Çalışmalar Sempozyum Bildirileri/Regional Studies in Archaeology Symposium Proceedings*, İstanbul: Ege Yayınları.
- Efe, T. (1990a). 1988 yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde yapılan yüzey araştırmaları. *Anadolu Araştırmaları*, 12, 1-19.
- Efe, T. (1995a). 1993 yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde yapılan yüzey araştırmaları. 12. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 245-266.
- Efe, T. (1995b). İç Batı Anadolu'da İki neolitik yerleşme: Fındık Kayabaşı ve Akmakça. A. Erkanal vd. (Yay. haz.), *İ. Metin Akyurt ve Bahattin Devam Anı Kitabı* içinde (s. 105-114). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Efe, T. (1996). 1994 yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde yapılan yüzey araştırmaları. 13. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde (s. 131-153). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Efe, T. (1997). 1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir illerinde yapılan yüzey araştırmaları. 14. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* içinde (s. 215-232). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Fidan, E. (Baskıda). Tavşanlı Höyük yüzey araştırmalarında arkeolojik ve arkeometrik verilerin karşılaştırılması, *Arkeoloji Bilimleri Dergisi* 1.
- Fidan, E., L. Uncu, E., ve Karakoca, E. (Baskıda). Bronze Age survey on Tavşanlı Höyük: Preliminary results, *Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft*
- Ocakoglu, F., Çilingiroglu, Ç., Erkara, İ. P., Ünan, S., Dinçer, B., Akkiraz M. S. (2019). Human-climate interactions since the Neolithic Period in Central Anatolia: Novel multi-oroxy data from the Kureyşler Area, Kütahya, Turkey, *Quaternary Science Reviews*, 213, 1-17.
- Türkes, M. ve Erlat, E., (2005). Climatological responses of winter precipitation in Turkey to variability of the North Atlantic Oscillation during the period 1930-2001. *Theoretical and Applied Climatology*, 81(1-2), 45-69.
- Türktüzün, M. (2002). Kütahya ili, merkez, Ağızören Köyü'ndeki Hitit Nekropolü kurtarma kazısı. K. Olşen, F. Bayram, A. Özme, H. Dönmez, N. Güder ve N. Toy (Yay. haz.), 12. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 242-250). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türktüzün, M. ve Ünan, S. (2015). Kureyşler Barajı kurtarma kazıları 2014 yılı çalışmaları. *Kureyşler Barajı Kurtarma Kazıları 2015*, 37-190.
- Türktüzün, M., Ünan, S., Kırım, G. ve Uygun, B. (2016). Çiledir Höyük kurtarma kazısı 2015. *Kütahya Müzesi 2015 Yıllığı*, 52-75.
- Ülgen, U. B., Franz, S. O., Biltekin, D., Çağatay, M. N., Roeser, P. A., Doner, L. ve Thein, J. (2012). Climatic and environmental evolution of Lake Iznik (NW Turkey) over the last ~4700 years. *Quaternary International*, 274, 88-101.